

การพัฒนาผลิตภัณฑ์ศิลปกรรมร่วมสมัยจากอัตลักษณ์สุนัขพันธุ์บางแก้วอำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก
The Developments of Contemporary Art Products from Bangkaew Dog Identity at Bang – rakam
District, Phitsanulok Province.

จิรวรรณ พิระสันต์ ธวัช พะยิ้ม อนงนาฏ เกตุทิพย์
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยนเรศวร จังหวัดพิษณุโลก ตำบลท่าพี่ อำเภอมือง จังหวัดพิษณุโลก 65000 โทร. 0-5596-2450
E-mail: jphirasant@hotmail.com

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแบบแลกเปลี่ยนความรู้ของผู้ที่มีอาชีพเหมือนกัน อันจะนำไปสู่การเป็นชุมชนปฏิบัติการเรียนรู้ด้านศิลปกรรม (Community of Arts Practice) หรือ CoAP เป็นการพัฒนาวิธีวิทยาใหม่ๆเพื่อใช้ในการพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืน โดยผู้วิจัยมีแนวคิดเรื่อง CoAP ที่จะนำมาใช้เพื่อเป็นกลไกสำคัญในการออกแบบและหารูปแบบที่เหมาะสมด้านการพัฒนาชุมชน

ดังนั้นในการปฏิบัติงานภาคสนามผู้วิจัยให้ความสำคัญของการออกแบบการวิจัยให้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยนำวิธีวิทยาที่เกิดขึ้นจากการผสมผสานแนวคิดทางด้านมานุษยวิทยาและสังคมศาสตร์ แนวคิดด้านวัฒนธรรม รวมทั้งแนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้พัฒนาวิธีวิทยาที่เรียกว่า เทคนิคการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมแบบเครือข่ายสาธารณะใช้ ควบคู่กับการสร้างแบบจำลองชุมชนปฏิบัติการด้านความรู้ศิลปกรรม โดยในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกชุมชนปฏิบัติการด้านการเรียนรู้ศิลปกรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนที่มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ศิลปกรรมร่วมสมัยจากอัตลักษณ์สุนัขพันธุ์บางแก้ว อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลกมาใช้ด้วยเหตุผลด้านความโดดเด่นทางองค์ประกอบด้านศิลปกรรมประเภทเครื่องปั้นดินเผา ระยะเวลา และเนื้อหาของผลงานที่แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์และวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน ซึ่งเชื่อมโยงอย่างลึกซึ้งกับระบบวัฒนธรรมและระบบความรู้ของคนในชุมชนอื่นๆ

ผลที่ได้จากโครงการวิจัยฯ ประกอบด้วยผลิตภัณฑ์ที่มีเอกลักษณ์ร่วมสมัยของกลุ่มเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคจำนวน 80 ชิ้นมีรูปแบบ เนื้อหา และกลวิธีที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชนที่พัฒนามาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง รวมทั้งชุมชนเกิดจากการแลกเปลี่ยนความรู้ในฐานะที่เป็นกุญแจสำคัญของการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้ เป็นสังคมที่มีเครือข่ายมีความเข้มแข็งและมีพลังทางปัญญา ในการจัดทำชุมชนปฏิบัติการเรียนรู้ด้านศิลปกรรม เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาระบบคิดและกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชน โดยอาศัยความรู้ท้องถิ่นเป็นเครื่องมือเพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเข้าด้วยกัน จนเกิดเป็นชุมชนปฏิบัติการด้านการเรียนรู้ทางด้านศิลปกรรมในขณะเดียวกันชุมชนได้มีกระบวนการสืบค้นภูมิปัญญา เพื่อโยงโยมความรู้ในมิติต่างๆเข้าด้วยกันจนสามารถ

จัดทำเอกสารเกี่ยวกับนวัตกรรมภูมิปัญญาของตนได้ และอันนำไปสู่การเป็นแหล่งการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมทางด้านเครื่องปั้นดินเผาที่สำคัญของภูมิภาคต่อไป

คำสำคัญ: การพัฒนาผลิตภัณฑ์ ศิลปกรรมร่วมสมัย อัตลักษณ์สุนัขพันธุ์บางแก้ว

Abstract

The major objective of this research is to develop the ceramic products by adopting new technique of exchanging knowledge among the same career of ceramic producers. In order to fulfil it goal, the researchers apply the community of arts practice (CoAP) in the process of community art development.

This research was an operational research. The mix-method of anthropology and social sciences, especially the cultural dimension such as local wisdom was adopted. The researchers developed a new technique called “public social interaction network/PSIN”. Simultaneously the CoAP model was constructed. 4 communities were choosing purposively according to their specific characteristics of art elements based on the ceramic type. This included time, content of work identity and life style.

This research found that 80 pieces of the contemporary ceramic products which had a strong connection with consumers’ needs had patterns, contents, and process related to socio-cultural context of local community. These products lastly became a significant contemporary art of local community. These products based on local wisdom and a best practice of knowledge management. They connected the people, strengthened the community relationship and created the cultural innovations which were in the form of ceramic products. These products provided the communities the opportunity

to be a good practice of the cultural tourist site of this region in the future.

Keywords: The Development Product, Contemporary art, Identity, Bangkaew Dog

1. บทนำ

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

ภาคเหนือตอนล่างในปัจจุบัน พบว่ามีชุมชนหลายชุมชนได้ประกอบอาชีพทางด้านศิลปกรรมท้องถิ่นที่ทำการกระจายอยู่เกือบทุกจังหวัด โดยเฉพาะศิลปกรรมร่วมสมัย การทอผ้า การแกะสลัก การทำเครื่องทอง - เครื่องเงิน การจักสาน การทำอัญมณี ฯลฯ ซึ่งแต่ละชุมชนต่างก็มีลักษณะรูปแบบศิลปะและการจัดการที่แตกต่างกันไป อย่างไรก็ตามจากการศึกษาเบื้องต้นพบว่า แหล่งผลิตศิลปกรรมท้องถิ่นทั้งหลายในภาคเหนือตอนล่าง ได้พยายามพัฒนาตนเองทั้งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการผลิตและการจัดการศิลปกรรมท้องถิ่น เพื่อให้ก้าวทันและก้าวนำระบบธุรกิจและสภาพเศรษฐกิจ เพื่อให้ศิลปกรรมท้องถิ่นในชุมชนของตนกลายเป็นสินค้าที่สามารถสร้างรายได้หล่อเลี้ยงชีวิตได้อย่างมีศักยภาพ

แต่ภาพรวมที่ปรากฏในปัจจุบันจะพบว่า แหล่งผลิตศิลปกรรมท้องถิ่นในภาคเหนือตอนล่างส่วนใหญ่ ยังไม่สามารถพัฒนารูปแบบศิลปะให้ก้าวหน้าไปจากจุดเริ่มต้นเท่าใดนัก [1] อีกทั้งหากพิจารณาในเชิงธุรกิจด้วยแล้ว ยิ่งจะเห็นภาพอีกมิติหนึ่งของสินค้าอันหมายถึงศิลปกรรมท้องถิ่นของภาคเหนือตอนล่างยั้งวนเวียนอยู่เฉพาะลวดลายท้องถิ่น และยังเป็นศิลปกรรมท้องถิ่นที่ไม่สามารถพัฒนาจากหัตถกรรมท้องถิ่นได้ เคยสร้างเข้ามาสู่ศิลปกรรมร่วมสมัย รวมทั้งศิลปกรรมท้องถิ่นที่มีการพัฒนาอย่างหลายรูปแบบจนสามารถตอบสนองทุกความต้องการได้อย่าง[2]

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าศิลปกรรมท้องถิ่นจะนำรายได้และความสมานฉันท์สู่ระบบครอบครัวตั้งที่ชุมชนในภาคเหนือตอนล่างเป็นอยู่ แต่กระนั้นชุมชนอื่น ๆ ในภาคเหนือตอนล่าง [3] โดยภาพรวมกลับยังมีสภาพการณ์ที่ไม่แตกต่างจากเดิมที่เคยเป็นมาเท่าใดนัก กล่าวคือ ยังไม่สามารถพัฒนาลักษณะรูปแบบศิลปะและพัฒนากิจการศิลปกรรมร่วมสมัยในชุมชนของตนให้ก้าวหน้าไปจากเดิมดังที่ได้กล่าวไว้ในตอนต้นได้มากนัก [4] นอกจากนี้ชุมชนทางด้านศิลปกรรมท้องถิ่นดังกล่าว ยังถือกำเนิดในช่วงระยะเวลาแตกต่างกัน แต่ลักษณะรูปแบบศิลปะและจัดการชุมชนทางด้านศิลปกรรมท้องถิ่นกลับมีลักษณะคล้ายกันคือ ยังคงมีลักษณะการแบบดั้งเดิม ซึ่งไม่ได้ส่งผลด้านบวกต่อระบบเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ของผู้คนในชุมชนได้เท่าที่ควรจะเป็น [5]

อำเภอบางระกำห่างจากตัวอำเภอเมือง ประมาณ 17 กม. มีเนื้อที่รวมทั้งสิ้นประมาณ 30 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 18,750 ไร่ มีแม่น้ำท่าจีนไหลผ่าน ภูมิประเทศเป็นที่

ราบลุ่มอุดมสมบูรณ์ จะขาดแคลนน้ำในฤดูแล้งบ้างเป็นบางปีที่น้ำเหนือเขื่อนมีสภาพขาดแคลน พื้นที่ตำบลแบ่งออกเป็นสองฝั่งแม่น้ำท่าจีน หมู่บ้านตั้งอยู่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำจำนวน 9 หมู่บ้าน ฝั่งตะวันตกจำนวน 6 หมู่บ้าน มีคลองทั้งหมด 24 สาย ระยะทางรวม 60 กิโลเมตร

จากการศึกษาวิถีชีวิตเบื้องต้นของชาวอำเภอบางระกำพบว่า มีวิถีชีวิตแบบผสมผสานระหว่างเมืองและท้องถิ่น ได้แก่ การสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย การแต่งกาย (หากเป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่นจะแต่งการเฉพาะในงานวันสำคัญ ๆ ของชุมชน) การประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม ทำนา ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ ไร่จ้าง และค้าขาย ชาวอำเภอบางระกำส่วนใหญ่ โดยเฉพาะกลุ่มวัยกลางคนถึงผู้สูงอายุ มีการสืบทอดประเพณีด้านพิธีกรรมที่สำคัญ ๆ ได้แก่ พิธีเสนาเรือน การแต่งงาน งานศพ และการขึ้นบ้านใหม่ ชาวอำเภอบางระกำเป็นคนรักสวยรักงาม แต่ชอบสนุก โดยเฉพาะการแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน ได้แก่ รำแคน ลำคอน เป็นต้น

สำหรับอัตลักษณ์ของชาวบางระกำที่สร้างความภาคภูมิใจเป็นอย่างมากคือเป็นชุมชนต้นกำเนิดของชาวอำเภอบางระกำรุ่นพี่บางแก้ว ที่เกิดจากการผสมพันธุ์ระหว่างสุนัข 3 พันธุ์ คือ พันธุ์ไทย พันธุ์จิ้งจอก และพันธุ์สุนัขป่า คือ มีขนยาวปานกลาง ปากแหลม หางเป็นพวง ซึ่งเป็นลักษณะของสุนัขจิ้งจอก กะโหลกรูปสามเหลี่ยม ใบหูตั้งสั้นปลายแหลม แขนออกข้างๆ โคนหูห่างกันมาก เป็นลักษณะของสุนัขป่า

สุนัขพันธุ์บางแก้ว เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าของจังหวัดพิษณุโลก มีความผูกพันกับวิถีชีวิตของผู้คนในละแวกนี้เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในถิ่นบ้านเกิดของสุนัขพันธุ์บางแก้วเอง คืออำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก แต่จากกระแสการเปลี่ยนแปลงของแนวคิดในการเลี้ยงสุนัขพันธุ์บางแก้วที่เป็นการเลี้ยงเพื่อเฝ้าบ้าน มาเป็นการเลี้ยงในฐานะสัตว์เลี้ยงแก้เหงา การเลี้ยงเพื่อการค้า ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจการพัฒนาผลิตภัณฑ์ศิลปกรรมร่วมสมัยจากอัตลักษณ์สุนัขพันธุ์บางแก้ว อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลกที่มีประโยชน์ในการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับศิลปกรรมร่วมสมัย ซึ่งจะนำไปสู่การส่งเสริมอาชีพให้กับคนในชุมชน เพื่อให้ดำรงอยู่คู่สังคมไทยตลอดไป

รวมทั้งการขยายผลการวิจัยและวิธีการวิจัยสู่ชุมชนปฏิบัติการทางด้านศิลปกรรมท้องถิ่นอื่น และเป็นแหล่งเรียนรู้ของสาธารณชนทั่วไป รวมทั้งเพื่อให้ชุมชนอื่นหรือสาขาอาชีพท้องถิ่นชนิดอื่น สามารถนำขั้นตอนและวิธีการวิจัยผลิตภัณฑ์ที่ฐานการวิเคราะห์เป็นฐานการออกแบบไปใช้เป็นกรณีตัวอย่างการพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นของตนได้ นอกจากนี้จากการที่กลุ่มศิลปกรรมร่วมสมัยดังกล่าว จะนำไปสู่เส้นทางการท่องเที่ยวที่สำคัญที่เกิดจากผลจากการวิจัย เรื่องนี้จะมีนัยสำคัญเชิงประโยชน์อันเกี่ยวเนื่องกัน ระหว่างนักท่องเที่ยว ผู้บริโภค กับชุมชน ด้วยการทำให้นักท่องเที่ยวและผู้บริโภคเห็นคุณค่าของชุมชนปฏิบัติการทางด้านศิลปกรรมท้องถิ่นที่มีความเข้มแข็งไปด้วยพร้อมกัน

2. วัตถุประสงค์

การวิจัยเรื่องการพัฒนาผลิตภัณฑ์ศิลปกรรมร่วมสมัย จากอัตลักษณ์สุนัขนันทบางแก้ว อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลกในครั้งนี้ ให้เป็นผลิตภัณฑ์ที่สามารถอยู่ร่วมและสร้างชุมชนเข้มแข็งแบบมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน เพื่อเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนต่อไปโดยมีวัตถุประสงค์

1. เพื่อพัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์ศิลปกรรมร่วมสมัย จากอัตลักษณ์สุนัขนันทบางแก้ว อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลกในเชิงพาณิชย์

2. เพื่อจัดทำเครือข่ายชุมชนปฏิบัติการด้านการเรียนรู้ นำร่อง ให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางด้านผลิตภัณฑ์ศิลปกรรมร่วมสมัยจากอัตลักษณ์สุนัขนันทบางแก้ว ในอำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก

3. เพื่อจัดทำแผนที่ท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม สำหรับชุมชนปฏิบัติการเรียนรู้ในเขตอำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก

3. ระเบียบวิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาเชิงปฏิบัติการแบบชุมชนมีส่วนร่วม ซึ่งนักวิจัยในที่นี้หมายถึง คณะวิจัยที่ประกอบด้วย คณะนักวิจัยประกอบด้วย นักวิชาการ นักออกแบบ ศิลปิน ผู้ประกอบการด้านเครื่องปั้นดินเผา และศิลปินพื้นบ้านของชุมชนในพื้นที่อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก ที่มีส่วนร่วมตลอดทุกขั้นตอนของการวิจัย ซึ่งรายละเอียดแต่ละขั้นตอนมีดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 พัฒนาระบบผลิตภัณฑ์ศิลปกรรมร่วมสมัยจากอัตลักษณ์สุนัขนันทบางแก้ว อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลกในเชิงพาณิชย์โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยดังนี้

1. **วิธีวิทยาเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Method)** ได้แก่การศึกษาเอกสาร (Documentary Study) และการศึกษาประวัติศาสตร์การบอกเล่า (Oral History) ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนในเขตอำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก ที่เกี่ยวข้องกับสุนัขนันทบางแก้ว

2. **วิธีการศึกษาสำรวจ (Quantitative Method)** ได้แก่

2.1 การสำรวจความเป็นมาของชุมชน และข้อมูลพื้นฐานด้านต่างๆ ของชุมชนในเขตอำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก เพื่อเปรียบเทียบลักษณะเหมือนและแตกต่างทางภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.2 การสำรวจองค์ประกอบของรูปแบบของศิลปกรรมท้องถิ่นของชุมชนในเขตอำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก ประกอบด้วย รูปแบบ เนื้อหา และกลวิธีของเครื่องปั้นดินเผา

3. **วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Method) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research)** ได้แก่ [6]

3.1 การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) จากผู้ทรงคุณวุฒิในชุมชน ประกอบด้วย การจัดการผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผา สถาปัตยกรรม และสังคมวัฒนธรรม

3.2 การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation) จากผู้ทรงคุณวุฒิในชุมชนด้านพฤติกรรมการทำงาน พฤติกรรมด้านศิลปกรรม และด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น

4. วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อการพัฒนา (Action Research and Development) ได้แก่

4.1 การพัฒนาข้อมูลจากระเบียบวิธีวิจัยข้อที่ 1-3 วิเคราะห์เปรียบเทียบในมิติต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

4.2 การออกแบบและการสร้างต้นแบบเครื่องปั้นดินเผาจากเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ที่เกิดจากการผสมผสานกับเอกลักษณ์ร่วมสมัยของชุมชนในเขตอำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก โดยยึดหลักการของ CoAP คือการแลกเปลี่ยนความรู้ร่วมกันระหว่างเครือข่ายเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานของภูมิปัญญาของตนเอง พร้อม ๆ กับการทำงานและความรู้ของนักวิชาการจำนวน 100 ผลงาน จากนั้นผู้วิจัยจะนำผลงานทั้งหมดจัดแสดงผลงานนิทรรศการที่หอศิลป์มหาวิทยาลัยนเรศวร เพื่อประเมินคุณภาพจากผู้ทรงคุณวุฒิ ประกอบด้วย ปราชญ์ท้องถิ่น นักวิชาการ นักออกแบบ และศิลปินพื้นบ้าน ให้เหลือจำนวน 80 รูปแบบ

5. **การทดลองตลาด** โดยนำเครื่องปั้นดินเผาในแต่ละท้องถิ่น ด้วยการจำหน่ายจริงจำนวน 6 เดือนจาก 4 แห่ง ประกอบไปด้วย กลุ่มเครื่องปั้นดินเผาชุมชน ร้านจำหน่ายเครื่องปั้นดินเผา และร้านจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของชุมชน ได้แก่

5.1 กลุ่มเครื่องปั้นดินเผาบางแก้ว อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก

5.2 การแสดงผลงานวิชาการที่มหาวิทยาลัยนเรศวร

5.3 เทศกาลผลิตภัณฑ์ OTOP จังหวัดพิษณุโลก

5.4 การแสดงนิทรรศการศิลปกรรม ณ หอศิลป์มหาวิทยาลัยนเรศวร

โดยใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ มีเป้าหมายให้ได้รูปแบบเครื่องปั้นดินเผาที่มีเอกลักษณ์ท้องถิ่นผสมผสานระหว่างชุมชนรวมทั้งเอกลักษณ์ศิลปกรรมร่วมสมัย

6. **การปรับปรุงและพัฒนาต้นแบบ** โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ศิลปินพื้นบ้านเป็นบุคคลที่สามารถแก้ปัญหาและพัฒนาเครื่องปั้นดินเผาของตนเอง รวมทั้งขยายผลสู่บุคคลอื่นได้อย่างยั่งยืน รวมทั้งให้เกิดเป็นชุมชนปฏิบัติการด้านความรู้ทางศิลปกรรมระหว่างนักวิจัยที่เป็นตัวแทนของศิลปกรรมร่วมสมัยกับศิลปินท้องถิ่นที่เป็นตัวแทนของเอกลักษณ์ของท้องถิ่นแต่ละชุมชน และประชาชนที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่สังเคราะห์มาจากความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะของรูปแบบผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาจำนวน 80 ผลงานที่สัมพันธ์กับบริบท

ชุมชน อันจะนำไปสู่สังคมแห่งความรู้ โดยการประชุมสัมมนาในวันที่ 9 สิงหาคม 2555 ณ หอศิลป์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์

ขั้นตอนที่ 2 เพื่อจัดทำชุมชนปฏิบัติการด้านการเรียนรู้ นำร่อง ให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางด้านผลิตภัณฑ์ศิลปกรรมร่วมสมัยจากอัตลักษณ์สุนัขพันธุ์บางแก้ว อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก

1. ถ่ายทอดความรู้สู่ชุมชนโดยวิธี CoAP ให้เป็นชุมชนปฏิบัติการทางด้านศิลปกรรมเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ รวมทั้งสิ้น 120 คน โดยกำหนดกิจกรรมและวิธีการไว้ 3 วันประชุมสัมมนาในระหว่างวันที่ 28- 30 สิงหาคม 2555 ณ หอศิลป์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์ รวมทั้งการพัฒนาเครื่องปั้นดินเผาของชุมชน ที่เป็นการจัดการเชื่อมโยงความรู้จากปราชญ์ชาวบ้านโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

2. การจัดทำแผนที่โครงข่ายความสัมพันธ์ของภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาท้องถิ่นในเครือข่ายสารสนเทศชุมชนปฏิบัติการด้านความรู้ทางด้านศิลปกรรมท้องถิ่น

3. การจัดทำเอกสารนวัตกรรมการภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อความรู้ของชุมชนปฏิบัติการทางด้านศิลปกรรมท้องถิ่น โดยการประชุมและสัมมนาการพัฒนาเอกสารนวัตกรรมการภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีสาระเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น/ ชุมชนและผลิตภัณฑ์ต้นแบบของชุมชน ใช้เวลาจัดสัมมนา 3 วัน ในระหว่างวันที่ 28 - 30 สิงหาคม 2553 ณ หอศิลป์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์

ขั้นตอนที่ 3 เพื่อจัดทำแผนที่ท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมสำหรับชุมชนปฏิบัติการเรียนรู้ทางด้านศิลปกรรมร่วมสมัยจากอัตลักษณ์สุนัขพันธุ์บางแก้ว อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก โดยการจัดทำเส้นทางท่องเที่ยวที่เป็นการจัดการเชื่อมโยงความรู้จากศิลปินพื้นบ้านสู่นักท่องเที่ยว และผู้ประกอบการการท่องเที่ยว อย่างเป็นระบบโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

4. ผลการวิจัย

การพัฒนาผลิตภัณฑ์ศิลปกรรมร่วมสมัยจากอัตลักษณ์สุนัขพันธุ์บางแก้ว อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก ของทีมนักวิจัย นักออกแบบ และผู้เชี่ยวชาญ ร่วมกับตัวแทนจากกลุ่มชุมชนในพื้นที่รับผิดชอบของชุมชนปฏิบัติการเรียนรู้ทางด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน คณะผู้วิจัยจะออกแบบและผลิตชิ้นจริง เป็นเครื่องปั้นดินเผาที่มีการต่อยอดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นและมีลักษณะเอกลักษณ์ร่วมสมัย จากการคณะนักวิจัย นักออกแบบจากมหาวิทยาลัยนครสวรรค์ ผู้ประกอบการด้านเครื่องปั้นดินเผา และศิลปินพื้นบ้านของ ร่วมตลอดทุกขั้นตอนของการวิจัยและพัฒนาต้นแบบของการพัฒนาผลิตภัณฑ์ศิลปกรรมร่วมสมัยจากอัตลักษณ์สุนัขพันธุ์บางแก้ว อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก จำนวน 80 ผลงาน จากนั้นผู้วิจัยจะนำผลงานทั้งหมดจัดแสดงงานนิทรรศการที่กลุ่มบางแก้วเซรามิก เพื่อประเมินคุณภาพจากผู้ทรงคุณวุฒิ ประกอบด้วยปราชญ์ท้องถิ่น นักวิชาการ นักออกแบบ ผู้ประกอบการ และศิลปินพื้นบ้าน ให้เหลือจำนวน 80 รูปแบบ แล้วนำไปทดลองตลาด

ด้วยการจำหน่ายจริงจำนวน 6 เดือนจาก 4 แห่ง ประกอบไปด้วยกลุ่มเซรามิกสังคโลก บ้านปลักแรด มหาวิทยาลัยนครสวรรค์ พิษณุโลก เทศกาลผลิตภัณฑ์ OTOP จังหวัดพิษณุโลก และการแสดงงานนิทรรศการที่กลุ่มบางแก้วเซรามิก

ตารางที่ 1 แสดงผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาผลิตภัณฑ์ต้นแบบ

ลำดับที่	จำนวนผลิตภัณฑ์	จำนวนผลิตภัณฑ์
1	ของใช้ เช่น จาน ชาม แก้ว กาแฟ	25
2	ของประดับตกแต่ง	25
3	ของที่ระลึก	25
4	ประติมากรรมเสมือนจริง	5
รวม		80

5. สรุป

การพัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์ศิลปกรรมร่วมสมัยจากอัตลักษณ์สุนัขพันธุ์บางแก้ว อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก ผลิตภัณฑ์ที่ทำจากเซรามิก ได้แก่ของใช้ เช่น จาน ชาม แก้ว กาแฟ จำนวน 25 ชิ้นของประดับตกแต่ง จำนวน 25 ชิ้น ของที่ระลึกจำนวน 25 ชิ้นและผลิตภัณฑ์ที่ทำจาก เรซินประติมากรรมเสมือนจริง จำนวน 5 ชิ้น

โดยสรุป เครื่องปั้นดินเผาเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของมนุษย์อย่างแนบแน่นมาเป็นเวลายาวนาน ทั้งนี้เพราะเครื่องปั้นดินเผาเป็นผลิตภัณฑ์ที่สร้างขึ้นบนเงื่อนไขความต้องการของสังคมที่เป็นเจ้าของ เป็นผลงานจากมันสมองและฝีมือของผู้สร้าง ซึ่งมิได้มีความหมายแต่เพียงคุณค่าทางสุนทรียะเท่านั้น หากแต่ยังเป็นงานช่างฝีมือที่แสดงถึงภูมิปัญญาและพัฒนาการทางด้านเทคโนโลยีของชุมชนที่สังคมและสืบเนื่องกันมาเป็นเวลานาน [7]

เครื่องปั้นดินเผาเป็นสิ่งของเครื่องใช้สามัญอย่างหนึ่ง ที่พบอยู่ในสังคมมนุษย์ทุกแห่ง มีความเกี่ยวข้องกับสถานการณ์ทางสังคมวัฒนธรรมของมนุษย์แทบจะทุกมิติ ไม่ว่าจะเป็นมิติเวลาตั้งแต่เกิดจนตาย หรือมิติของช่วงชั้นทางสังคมตั้งแต่สามัญชนไปจนถึงชนชั้นปกครอง ภาษาชนดินเผาจึงได้รับการออกแบบและใช้เทคโนโลยีการผลิตที่สอดคล้องกับเงื่อนไขต่างๆ อาทิเช่น ประโยชน์ใช้สอย สถานภาพทางสังคม คติความเชื่อ ศาสนาและพิธีกรรม แบบแผนทางด้านเศรษฐกิจ ภาษาชนดินเผาจึงมีพัฒนาการที่สอดคล้องกับเงื่อนไขบริบททางสังคมและวัฒนธรรม

6. สรุปผลการวิจัย

เพื่อพัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์ศิลปกรรมร่วมสมัย จากอัตลักษณ์สุนัขนพันธุ์บางแก้ว อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลกในเชิงพาณิชย์

คณะวิจัยได้คัดเลือกแบบผลิตภัณฑ์มาผลิตเป็นผลิตภัณฑ์ต้นแบบ ที่เกิดจากการผสมผสานกับเอกลักษณ์ร่วมสมัยของชุมชน โดยยึดหลักการของ CoAP คือ การแลกเปลี่ยนความรู้ร่วมกันระหว่างเครือข่ายเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานของภูมิปัญญาของตนเอง พร้อมๆกับการทำงานและความรู้ของนักวิชาการจำนวน 100 ผลงานและคัดเลือกให้เหลือ 80 ผลงานประกอบด้วย

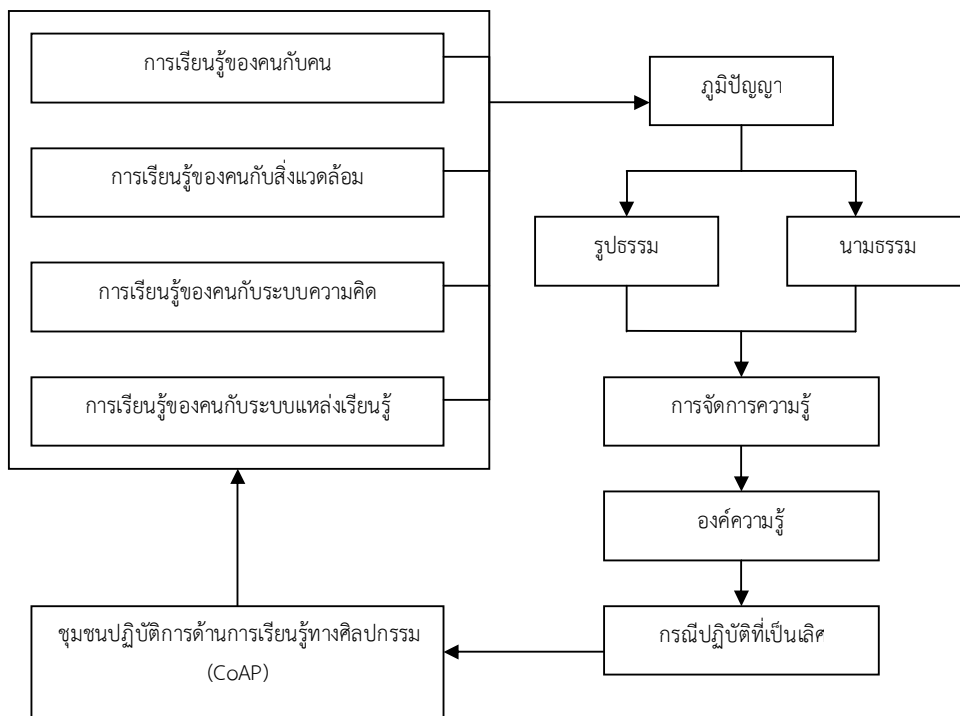
1. ของใช้ เช่น จาน ชาม แก้ว กาแฟ จำนวน 25 ชิ้น รวม 25 ชิ้น
2. ของประดับตกแต่ง หล่อสลิป 21 ชิ้น งานปั้นอิสระ 4 ชิ้น รวม 25 ชิ้น
3. ของที่ระลึกหล่อสลิป 5 ชิ้น งานทำมือ 20 ชิ้น รวม 25 ชิ้น
4. ผลิตภัณฑ์ที่ทำจากเรซินประติมากรรมเหมือนจริง งานทำมือ 5 ชิ้น รวม 5 ชิ้น

2. เพื่อจัดทำเครือข่ายชุมชนปฏิบัติการด้านการเรียนรู้ นำร่อง ให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางด้านผลิตภัณฑ์ศิลปกรรมร่วมสมัยจากอัตลักษณ์สุนัขนพันธุ์บางแก้ว ในอำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก

ชุมชนปฏิบัติการด้านการเรียนรู้ที่พบในการศึกษาคครั้งนี้ แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการสืบค้นด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นในมิติต่างๆ และการทำความเข้าใจกับความเชื่อมโยงของ

บริบททางสังคมที่ถูกเรียงร้อยเข้าด้วยกันจนเกิดชุมชนในลักษณะใหม่ [8] องค์ความรู้ของชุมชนปฏิบัติการด้านการเรียนรู้ที่ถูกสะท้อนออกมาในรูปของศิลปกรรม และวิถีชีวิตของคนในมิติต่างๆ แสดงให้เห็นถึงศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชนในการแก้ไขและเผชิญกับวิกฤติทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้นจากการศึกษาพบว่าปรากฏที่อาศัยอยู่ในชุมชนปฏิบัติการด้านการเรียนรู้ ล้วนเป็นผู้ซึ่งมีความสามารถในการสร้างสรรค์องค์ความรู้ที่มีความหลากหลาย และยังสามารถตอบสนองความต้องการของผู้คนได้เป็นอย่างดี ตัวอย่างเช่น ความรู้ด้านศิลปกรรมท้องถิ่นที่มีความสวยงาม แฝงไว้ด้วยคติความเชื่อ ศาสนา ซึ่งถึงแม้ว่าจะเกิดจากความรู้สึกรักและประสบการณ์ของผู้รู้ที่ไม่ได้รับการศึกษาจากสถาบัน การศึกษาอันประกอบด้วยทฤษฎีและกฎเกณฑ์ทางศิลปะ [9] แต่ผลงานในเชิงศิลปะที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นได้สะท้อนถึงความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ และความเข้าใจในชีวิตอย่างลุ่มลึกผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคมและการมีส่วนร่วมในจารีตประเพณี วิถีชีวิต และพิธีกรรมต่างๆ ด้วยมุมมองของ “คนใน” ภูมิปัญญาที่พบจึงมีความสัมพันธ์กับความสมดุลระหว่างสรรพสิ่ง [10] เพื่อเป้าหมายที่ยิ่งใหญ่คือ สันติสุขของผู้คนในชุมชนปฏิบัติการด้านการเรียนรู้ ดังนั้นการพัฒนาผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมประเภทเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลก

จึงสะท้อนเส้นทางของความเชื่อ ความรัก และสัญญาทางสังคม (Social Contracts) ที่ศิลปินมีต่อผู้คนและสรรพสิ่ง เท่าๆกับการสะท้อนถึงความเชื่อและความรู้สึกที่ศิลปินมีต่อตนเองดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2 แสดงการเรียนรู้ของชุมชนปฏิบัติการของชุมชนในอำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก

3. เพื่อจัดทำแผนที่ท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมสำหรับชุมชนปฏิบัติการเรียนรู้ในเขตอำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก ดังนั้นการพัฒนาผลิตภัณฑ์ศิลปกรรมร่วมสมัยจากอัตลักษณ์สุนัษพันธ์บางแก้ว อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก จึงมีแง่มุมให้ศึกษาอย่างมากมาย ไม่ว่าจะเป็นทางด้านเทคโนโลยี รูปแบบและวิถีชีวิตของสังคมที่ผลิตและใช้เครื่องปั้นดินเผาเหล่านั้น ในแง่ของพัฒนาการทางด้านรูปแบบ (Style) นั้น สามารถใช้เป็นคุณลักษณะอย่างหนึ่งสำหรับการจัดแบ่งยุคสมัย รวมทั้งใช้เป็นตัวกำหนดเพื่อการจัดจำแนกกลุ่มวัฒนธรรม ขอบเขตทางวัฒนธรรม การติดต่อสื่อสารและการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมจากสมัยหนึ่งไปสู่อีกสมัยหนึ่ง หรือจากพื้นที่หนึ่งไปยังอีกพื้นที่หนึ่งได้ ดังนั้นการจัดทำแผนที่ท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมสำหรับชุมชนปฏิบัติการเรียนรู้ ประกอบด้วย

เวลาเช้า หอศิลป์ และพิพิธภัณฑ์ผ้า มหาวิทยาลัยนเรศวร , คอกสุนัขชนลพพรรณ เวลาสาย วัดสุนทรประดิษฐ์ เวลาบ่ายบึงระมาณ , ผลิตภัณฑ์ชุมชนกล้วยตากบ้านตะเฒ่า , กลุ่มผลิตภัณฑ์บางแก้วเซรามิค เวลาเย็นวัดปลักแรด - หลวงพ่อทรัพย์ , ผลิตภัณฑ์ไขเค็มดินสอพองบ้านหนองแถม พิพิธภัณฑ์บ้านไทยทรงดำ วัดดอนอภัย

7. อภิปรายผลการวิจัย

จากการกระบวนการวิจัยในครั้งนี้คณะผู้วิจัยได้พบรูปแบบของการวิจัยระหว่างสัมพันธ์กับศิลปกรรมท้องถิ่นกับบริบทของชุมชน นับเป็นการผสมผสานขององค์ความรู้ที่เกิดจากกระบวนการคิดและกระบวนการปรับตัวของคนไทยเพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้โดยปกติสุข ภายในชุมชน ทั้งนี้ผลจากการที่คนไทยมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นๆ ทั้งในและนอกสังคมไทย เป็นผลจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนไทยกับธรรมชาติแวดล้อมในบริบทของสังคมวัฒนธรรมไทยและความเชื่อในเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติของคนไทย ศิลปกรรมท้องถิ่นจึงเป็นสิ่งที่สังคมไทยเห็นว่าดีงาม มีการใช้ ปรับเปลี่ยน ประยุกต์ และสืบทอดต่อ ๆ กันมาของคนไทยรุ่นแล้วรุ่นเล่า โดยอาศัยกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialisation Process) การกระทำทางสังคม (Social Action) [11] และการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Social Interaction) เป็นกลไกหรือเครื่องมือที่สำคัญในการรักษาไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของวัฒนธรรมของกลุ่มสังคมหรือพันธุ์ของตน และแสดงออกมาในรูปของศิลปกรรมท้องถิ่นทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม[12]

จากแนวคิดดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยได้พบรูปแบบของชุมชนปฏิบัติการด้านการเรียนรู้ศิลปกรรม (Community of Arts Practice) หรือ CoAP ทั้งนี้ในการจัดทำชุมชนปฏิบัติการด้านการเรียนรู้ศิลปกรรมนั้น เป็นการสืบค้นและการสำรวจ

ข้อมูลและเชื่อมความรู้นั้นเข้าด้วยกัน นับว่ามีความสำคัญที่สุดอันจะส่งผลถึงการจัดการความรู้แบบยั่งยืน

8. ข้อเสนอแนะ

หากพิจารณาสภาพดินที่ปรากฏในพื้นที่อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก โดยเฉพาะตามเส้นทางของสายน้ำต่างๆ จะปรากฏดินเหนียวกระจายอยู่ทั่วไป และมีชุมชนตั้งอยู่บนพื้นดินดังกล่าวมากมายแต่มีเพียงไม่กี่ชุมชนที่สร้างรายได้จากการผลิตเครื่องปั้นดินเผาจากดินเหนียวที่มีอยู่ ซึ่งรัฐหรือชุมชนดังกล่าวสามารถสร้างอาชีพใหม่ให้กับชุมชนได้คือ อาชีพการผลิตเครื่องปั้นดินเผา โดยรัฐกับชุมชนจะต้องร่วมกันศึกษาถึงความเป็นไปได้ เพื่อทำการส่งเสริมและพัฒนาอย่างเป็นระบบทั้งด้านการผลิต ด้านรูปแบบและกลวิธีและด้านการจัดจำหน่าย

แน่นอนว่า การพัฒนาอาจจะเห็นผลช้าและต้องใช้ทุนทรัพย์ด้านเวลาและการจัดการในระดับหนึ่ง แต่เมื่อการพัฒนาประสบความสำเร็จก็น่าจะถือเป็นความคุ้มทุนกับการกินดีอยู่ดีที่จะติดตามมา กับชุมชนต่าง ๆ อย่างยั่งยืนโดยพิจารณาส่วนดีส่วนเสียจากกรณีศึกษาชุมชนเครื่องปั้นดินเผาของทั้งชุมชนจากวิจัยเรื่องนี้เป็นแนวทาง

9. กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัย เรื่อง การพัฒนาผลิตภัณฑ์ศิลปกรรมร่วมสมัยจากอัตลักษณ์สุนัขพันธุ์บางแก้ว อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก ทุนอุดหนุนโครงการวิจัยจากมหาวิทยาลัยนเรศวร พ.ศ. 2555 ตามมติคณะรัฐมนตรี

คณะผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ ผู้ที่เกี่ยวข้องจำนวนมากที่ช่วยชี้แนะทางในการเรียบเรียงวัตถุประสงค์จำนวนมากมายและขอคิดเห็นที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง ทำให้การวิจัยเล่มนี้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณและระลึกในความกรุณาเป็นอย่างสูง

คณะผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า การวิจัยในครั้งนี้มุ่งเน้นการพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผา ด้วยกระบวนการคิดที่เป็นระบบ และการค้นคว้าองค์ความรู้ด้วยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ เพื่อเป้าหมายสูงสุด คือ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ด้วยองค์ความรู้ใหม่ของคนในชุมชนเอง อันจะนำไปสู่การค้นพบแนวทางที่เหมาะสมในการวางแผนและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนและสังคมส่วนรวมให้ดียิ่งขึ้นต่อไป

10. การอ้างอิง

- [1] กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม. (2551). ชุมชนเครื่องปั้นดินเผา [แผ่นพับ]. พิษณุโลก : ศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรม เขต 2.
- [2] กฤษฎา พิณศรี และคณะ. (2535). เครื่องถ้วยสุโขทัย พัฒนาการของเครื่อง. กรุงเทพฯ : อมรินทร์

- [3] จิรวัดน์ พิระสันต์ (2552) การพัฒนาจังหวัดพิษณุโลกเป็นเมืองศิลปวัฒนธรรมในประเทศไทย ทุนวิจัยสำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย กระทรวงวัฒนธรรม ปี 2552
- [4] ดลต์ รัตนทัศนีย์.(2551). กระบวนการและผลกระทบของการประกอบอาชีพหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาตำบลเกรียน อำเภอโคกชัย จังหวัดนครราชสีมา.วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- [5] ทวี พรหมพุกษ์. (2532). เครื่องเคลือบดินเผาเบื้องต้น. กรุงเทพฯ ฯ : โอเดียนสโตร์.
- [6] นราภรณ์ ทะวานนท์. “ทฤษฎีฐานราก : ทางเลือกในการสร้างองค์ความรู้.” ในพัฒนาศึกษาศาสตร์: ศาสตร์แห่งการเรียนรู้และถ่ายทอดการพัฒนา. บรรณาธิการโดย นภาพรณ์ ทะวานนท์. หน้า 97-108 กรุงเทพฯ ฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2539.
- [7] ปวีรวรรต ธรรมาปริชากร และคณะ. (2539). ศิลปะเครื่องถ้วยในประเทศไทย. กรุงเทพฯ ฯ : กราฟิคฟอร์แมท
- [8] ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์.(2531) ประวัติศาสตร์อาณาจักรศรีวิชัย ใน อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพระครูโสภณเจตสิกaram. กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- [9] ประเวศ ะลี. (2541) “วัฒนธรรมกับการพัฒนา,” ในยุควัฒนธรรมทาส.กรุงเทพฯ ฯ : อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- [10] ____ . (2541) “วิถีบูรณาการ: ทางออกทางภูมิปัญญา,” ใน ยุทธศาสตร์ประเทศไทย 1999-2000. กรุงเทพฯ ฯ อัมรินทร์ พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- [11] Billington et al, (1998) Ape to Apollo: Aesthetics and the Idea of Race in the 18th Century. Ithaca: Cornell University Press.
- [12] Gatens, 1991. p.92 Gatens, Moira. (1991). Feminism and Philosophy: Perspectives on Difference and Equality. Bloomington: Indiana University Press.